

Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD

Van Journal of Humanities and Social Sciences -VJHSS

İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu

Seclusion: Man's Journey to Oneself

Vefa TAŞDELEN*

Öz

Felsefenin en büyük çağrılarında biri hiç kuşkusuz Sokrates'in dilinde ifade bulan "kendini bil" çağrısıdır. "Kendimi araştırdım" diyen Herakleitos'a kadar geri götürülebilecek olan bu çağrı, düşünce tarihi içinde insanın kendini arayışının, kendine yaptığı yolculuğun en açık ifadesidir. Çağlar, felsefeler, dinler ve Osmanlı'nın son dönem aydınlarından Ahmet Mithat kendini bilmeyi "hikmetin başı" (*re's-i hikmet*) olarak tanımlamıştır. Sadece felsefede, düşüncede kendisine bir yer bulmakla kalmayıp ahlâk ve din dilinde, gündelik hayatta ve halk bilgelğinde de belirgin yer tutan "kendini bilme", bu makalede, varoluşun anlamının sorgulanması süreci olarak inziva, insanın kendine yaptığı bir yolculuk, bir anlam arayışı olarak değerlendirilecek ve felsefe tarihinden örneklerle ele alınacaktır.

Bu örneklerden ilki, Samsatlı Lukianos'un bazı oyunlarında ve Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* isimli eserinde görülen "her şeyin boş olduğu" anlayışıdır. İkinci tür inziva, Nietzsche'nin *Zerdüşt Böyle Buyurdu* ve Albert Camus'nün *Sisyphos Söyleni* isimli eserinde ortaya çıkar: "Her şey boş, ama her şeyin boş olduğunu söylemek de boş!" Üçüncü tür inziva örneği ise yine her şeyin boş olduğunu söyler, ancak bunu anlamı ve değeri ortaya çıkarmak adına söyler. O, "her şey boş" derken şunu söylemek ister aslında: "varlığı keşfet!" İnzivanın bu türüne edebiyat ve felsefe tarihinden pek çok eser örnek gösterilebilir. Platon'un, "mağara metaforu"nda ortaya koyduğu bilinç durumu, inziva hâlini aydınlatır; "asıl" ve "gölge" olanı netleştirir. Feridüddin Attâr, *Mantık al-Tayr*'da yine bir yadsıma süreci içinde, geçici ve kalıcıyı birbirinden ayırarak, öze doğru yapılan içsel yolculuğu betimler. Bu inziva türünde, geçicinin, değişkenin, oluş ve bozuluş içinde olanın bilincine sahip bir bilge tipi ortaya çıkar. Saflaşma, paranteze alma mutlak tözü açık hâle getirir: Boşluk doluluğa perdedir. Boş denilen hayat, aslında sanıldığı gibi boş değildir. Bakmasını bilersen sana sonsuz değerde görünür, yaşamasını bilersen seni sonsuzluğa ve aşkın benliğe götürür. İnziva yenilenmenin ve zihinsel dönüşümün, bakmayı ve görmeyi yeniden öğrenmenin yöntemidir.

Anahtar kelimeler: Felsefe, kendini bilme, inziva, hayatın anlamı.

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, vefa@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3937-3413.

İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu

Abstract

One of the greatest calls of philosophy is undoubtedly the call to "know thyself", which is expressed in the language of Socrates. This call, which can be traced back to Heraclitus, who said "I researched myself", is the clearest expression of man's search for himself and his journey to himself in the history of thought. Although there have been meaning transformations in the transitions between ages, philosophies, religions and cultures, the journey that people make to themselves has always remained the same. Ahmet Mithat, one of the late Ottoman intellectuals, defined self-knowledge as "the head of wisdom" (*re's-i hikmet*). "Self-knowledge", which not only finds a place for itself in philosophy, thought, but also in the language of morality and religion, in daily life and in folk wisdom, will be evaluated as a process of questioning the meaning of existence, seclusion, a journey made by oneself, a search for meaning, and will be discussed with examples from the history of philosophy.

The first of these examples indicates the understanding of seclusion is "everything is empty", which is seen in some of the plays of Lukianos of Samsat and in Dostoyevsky's *Notes from the Underground*. The second kind of seclusion occurs in Nietzsche's *Thus Spoke Zarathustra* and Albert Camus' *The Myth of Sisyphus*: "Everything is empty, but it is also futile to say that everything is empty!" The third type of seclusion also says that everything is empty, but it actually means: "discover existence!" Many works from the history of literature and philosophy can be cited as examples of this type of seclusion. The state of consciousness that Plato reveals in the "metaphor of the cave" illuminates the state of seclusion; it clarifies the "essence" and the "shadow". Farid al-Din Attar describes the inner journey made towards the essence by separating the temporary and the permanent, again in a process of denial in *Mantiq al-Tayr* (*The Conference of the Birds*). In this type of seclusion, a sage type, who has conscious of the transient, of the changeable, of what is in formation and corruption, emerges. Purification raises a thought: emptiness is a veil to fullness. The life that is called empty is not actually empty as it is thought. If you know how to look, it will seem infinitely valuable to you, if you know how to live, it will take you to eternity and the transcendent self. Seclusion is a method of renewal and mental transformation, of relearning to look and see.

Keywords: Philosophy, self-awareness, seclusion, meaning of life.

Giriş

İnziva konusundaki bu yazının girişinde, "Augustinus ve Yunus Emre'de İç-Ben Alanı" başlıklı yazıda (bkz. Taşdelen, 2012) verdiğim kimi bilgileri kısaca tekrarlamak istiyorum: Vico'nun şu sözü hep anlamlı gelmiştir bana: "İnsanın kafası gövdesine gömülü olduğu için gözleri ilk önce kendisini değil dış dünyayı görmüş, kendinden önce dış dünyayı merak etmiştir" (Vico, 2007: 132). "Göz kendini görmez" diye bir ifade fenomenolojik analizi ile birlikte Sartre'ın Baudelaire hakkında yazdığı bir biyografide de yer alır: İnsan kendisini kendi bakışının nesnesi hâline getiremez, kendi bakışı ile kendisi arasına mesafe koyamaz, kendi dışına çıkamaz, kendisini kendi objesi hâline getiremez. Ona göre kendini görmeye çalışmanın bir çilesi ve içsel süreci vardır. Bu süreçte hep bir aynaya ihtiyaç duyarız. Bu yüzden insanın rasyonel ve gerçekçi bilme çabasının ilk adımlarından birini oluşturan ilk filozofların soruları doğaya ilişkin olmuş, bu nedenle kendilerine "fizikçiler" adı verilmiştir. M.Ö. 399'da ölen Sokrates, insanın kendini bilmesine değinmiş, bunu bir buyruk olarak formüle etmiştir: "Kendini bil!" M.S. 400'lü yıllarda yaşayan Augustinus ise kişinin kendini bilmesi (*memoria Sui*) ile Tanrı'yı bilmesi (*memoria Dei*) arasında bir ilgi görmüştür. Bu ilgi Hz. Muhammed'in bir sözünde, "Kendini bilen Rabbin bilir" şeklinde ifade bulur. Yunus, okumanın bilmenin anlamını, kişinin kendini bilmesinde, iç-benine yöneliminde görür. Osmanlı'nın son dönem aydınlarından Ahmet Mithat da *Ben Neyim* isimli eserinde bu bilginin değerini, "Marifet-i nefis dahi bir re's-i hikmettir" (*ben bilgisi, hikmetin başıdır*) diyerek dile getirir (Ahmet Mithat, 2016: 17). İnsanın kendine yolculuğu, fizik

evrene yolculuğundan daha kolay ve daha zahmetsiz olmamıştır. *Mantık al-Tayr*'da geçen zorlu yolculuk, metaforik bir anlatım olarak insanın kendine yolculuğudur aslında. Bütün bu sözler, insanın kendisini bilmesinden önce başka bir şey söyler; o da bu işin zorluğudur. Eğer böyle bir zorluk olmasaydı, peygamberler, bilgeler, düşünürler, insanın kendini bilmesi konusu üzerinde durmazlardı. Her türlü dinî, mistik ve tasavvufî tecrübenin temelinde öncelikle insanın kendini bilmesi anlayışı vardır. Onlar, insanın kendisi hakkındaki bilgisini, bilme ediminin zirvesi olarak görmüşler, diğer bütün bilme türlerini ben-bilgisine çıkan yoldaki aşamalar olarak değerlendirmişlerdir. Yunus'un "*İlim kendiün bilmekdür*" (Yunus Emre, 75) ifadesi, bu tür bir bilme biçimine işaret eder. İlim bilmek, kendini bilmeden tamamlanmaz. Bu şekilde insanın kendini bilmesiyle insan olmak arasında açık bir ilgi kurulur. Zira kendini bilmeden bilinen diğer bütün bilgiler, var olanlar üzerinde bir tahakküm ve egemenlik biçimine dönüşebilecektir.

1. İnziva ve Seyir

İnziva, insanın kendine dönüşünü, kendine yaptığı uzun ve zorlu yolculuğu en iyi ifade eden sözcüklerden biridir. Zira inziva dış dünyanın bir tür paranteze alınması, gözün kendine bakması durumudur. Bu uzun ve çileli yolculuğun yaşantılarından biri bir tür "kendilik-bilgisi", "ben-bilgisi" diyebileceğimiz bilgi kazanımıdır. İnzivada bir çekiliş, bir uzaklaşma vardır; ama aynı zamanda bir dönüş, bir sokuluş ve kavuşma da vardır. İnziva kişinin gözlerini dış dünyadan ayırıp kendi varlığına çevirmesi, kendine bakması, kendini tanımaya ve anlamaya çalışmasıdır. İnziva suyun tutulması, kişinin kendine yükselmesi, kendinden kendi dışına, kendi dışından kendine doğru akması, kendine yol aramasıdır. Ruhunu ve bedenini denemesidir. Denilebilirse deneysel bir dünya görüşü, deneysel bir felsefedir. O, istemsel bir faaliyettir. Zorunluluk, inzivanın doğasında yoktur. Bu nedenle fiziksel bir ayrılık değil, insanın kendi içindeki hareketi, *seyir*'dir. Onu yalnızlıktan ayıran şey bu istemsel, bu düşünsel yönüdür.

İnziva, bir "seyir" olayıdır. İnsanın kendini seyredebilmesi için, kendisinin ve içinde yaşadığı toplumun dışına çıkabilmesi, araya mesafe koyabilmesi gerekir. "Ben neyim kimim, kim olmalıyım?" sorusu üzerine başlayan seyir, kişiyi kendisi ile karşılaştırır, kendisi ile yüzleştirir. İnziva, insanın kendisine ve dış dünyaya kavrayıcı bakışıdır. Bu bakışta, pratikten uzaklaşma, pratiğin üstüne çıkma isteği söz konusudur. Uzaklaşma "seyir"ın doğasında olan bir şeydir. Onda kavrayıcı bir bakış söz konusudur. Ancak bu sadece aklın seyretmesi değil, gönlün de seyretmesidir. Zira bu kavrayıcı noktada aklın ve gönlün görebileceği birbirinden farklı noktalar vardır. Seyir, pratik alanda, ihtiyaç duyduğu seyir noktasına, ihtiyaç duyduğu yüksekliğe erişemez. Hayatı, hayatın içindeyken, kendini kendi içindeyken kavrayamaz. İnsan dünyayı ve hayatı ancak araya belirli bir mesafe bırakması durumunda görebilir. Kendine çıkan yola girebilmesi için dış dünyadan çekilmesi gerekir. Dış dünyadan çekilmeden, dış göz keskinliğini yitirmez, kişi kendi seyrine dalamaz. Dış dünyanın ritminden kopmadan iç dünyanın ritmine kavuşamaz. Dolayısıyla inziva bir *nazar*, bir *seyir*, bir *temaşa*, bir *theoria*, bir *contemplation*, bir *anschauung* eylemidir. Kavrayıcı bir eylemdir. Ama son aşamada yine de eyleyici olmaktan uzak değildir. Zira hayat karşısında aktif bir tutumu da beraberinde getirir. O, bir eylemden çekilirken bir başka eylem geliştirir. O da sükûnettir; telaştan, kaygıdan uzaklaşmadır. Pratik dünya, bu genişlemiş gönülden, daha net, daha derinlikli ve bütünlüklü görünür. Kendi bütünlüğü, başı ve sonu içinde görünür.

Samsatlı Lukianos, bir oyununda çarıkçı Menippos'u, bir diğerinde de kayıkçı Kharon'u, ancak ölümsüzlerin, dünyayı ve ölümlülerin işlerini seyredebilecekleri bir yüksekliğe çıkarır. Bu insanüstü varlıkların bakış açısından her şey farklı görünür ona; insanların hırsları, tutkuları, kaprisleri, sevinçleri, kederleri, birdenbire farklı bir anlama bürünür. Her şeyi çok farklı hisseder. İnsanüstü varlıkların, ölümsüzlerin bakış açısidir bu. İnziva, bir yanıyla böyle bir şeydir. Ölümsüz bir noktadan

İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu

ölümlülerin hâllerini seyre dalmaktır, böyle bir bakış açısı bulmaktır kendine. Kuşkusuz bu yeni, daha derin, daha kavrayıcı bir bilinçtir. İnziva sadece kavrayıcı bir bakış değil, aynı zamanda olgunlaştıran bir bakıştır. Bu kavrayıcı bakışın amacı olgunlaşmaya yöneliktir. İnzivaya çekilenin bilinci değişir, bakışı değişir, algılama biçimi değişir. Kişi, inzivadan dönerken inzivaya giden kişi değildir; değişmiş ve başkalaşmıştır. Farklı bir gözle bakmayı, farklı bir gözle görmeyi öğrenmiştir. Geçici ve kalıcı olanın, sonlunun ve sonsuzun bilincine ulaşmıştır. Bu bilinçle inziva varoluşun çıplaklaşması durumudur. Burada sahip olduğumuz statülerden, kazanımlardan arınıyoruz. Kendimiz olarak kendimizi anlamaya çalışırız: genç ya da ihtiyar, güzel ya da çirkin, zengin ya da fakir bir kişi olarak değil, bütün bunların paranteze alındığı bir noktada, insan olarak, bizzat kendimiz olarak kendimizi anlamaya çalışırız. Burada bir arınma, bir aza indirgeme, bir paranteze alma durumu söz konusudur. İnzivanın seyri, özü görülemeğe yönelen bir bakıştır.

Kişi geniş bir zamanda değil hep *an*'da, üstelik bedensel istekleri ile birlikte ve onların etkisi altında yaşar. Kaygılanır, kazanmak ister, kaybetmekten korkar. Geç kalır, acele eder, yetişmek ve kavuşmak ister. İnzivadaki kişi, bulunduğu yükseklikte geniş bir zamanda yaşar. Burada kişiye gerçeği yanlış gösterecek ya da hiç göstermeyecek bir bencillik, hırs, telaş, panik, istek ve arzu yoktur. Âdeta zamanın sesinin duyulmadığı, beden hafiflediği, hayatın ve ölümün apaçık görüldüğü bir noktada yaşar. Burada bedenin sesi kesilir, daha çok ruhun, gönlün sesi duyulur. Bu bir üst seviyedir. Kişi bu aşamada, kaygı ve korkunun etkisinden kurtularak hafifler; eşyayı olduğu gibi kavrayabilecek bir noktaya erişir. Bu, mutasavvıfların, sözgelimi Mevlâna ve Yunus'un betimlediği gönlün arınması durumudur. Onlar, iç dünyanın temizlenmesi durumunda hakikatin gönle bir ayna gibi yansıtacağını söylerler. İnziva, gönlün arınması ve hakikate hazır hâle gelmesi sürecidir.

İnziva, kişinin kendi potansiyelini görmesi ve harekete geçirebilmesi de demektir. Tıpkı suların, enerji üretmek için bir duvarın ardında toplanması gibi, bir değer üretebilmek için kişinin kendi dışında çıkması, ama kendinde birikebilmesidir. İnzivanın ölçütü üretimdir. Üretmeyen, çoğaltmayan, derinleştirmeyen, olgunlaştırmayan, terbiye etmeyen inziva, kendi içinde eksik kalmış demektir. İnziva ancak bir değer ve anlamın gölgesinde kişiyi olgunlaştırır, aksi hâlde toplumdan, toplumsal sorumluluklardan koparır, ataletle sevk eder; tıpkı Kierkegaard (1992: 243-376)'un "Ayartıcı Tipi" (*Seducer*)'nin farklı varoluşsal dönüşümlerinde ortaya çıktığı gibi marazi bir ruh hâline dönüşür. İnzivadaki sağduyu, iyi niyet, onu eninde sonunda insanlara kavuşturur; bu, inzivanın ölçütüdür. İnsanlara kavuşmayan inziva yolda kalmış, tamamlanmamış demektir. Zerdüş, büyük inzivasından dönerken, ilk vaazını yolda rastladığı bir köylüye verir. Alyoşa, halkın içine karışmak üzere yola çıkar (Dostoyevski, 1989: 460).

İnzivaya çekilmek, insanın kendisine bir köşe, bir bakış açısı bulmasıdır. Hem köşe, hem bakış açısı olarak inziva, seyir eylemiyle ilgilidir. İnziva, kendi köşesinden, kendi bakış açısından seyir kılmaktır. Başımdaki gözleri yumuyorum, içimdeki gözler açılıyor. Kendimi, içimdeki ve dışımdaki sırrı görmeye çalışıyorum. Sonlu ve sınırlı varlığımla kim olduğumu anlamaya çalışıyorum. Kendim derken, kedimden öte yollar arıyorum. Kendimi evrenin özü ve özeti olarak görüyorum. İnziva kendimi kaybetmek için değil kendimi bulmak için, gizlemek değil açmak için. Bana kendimi vermeyen, yollarımı kendime çıkarmayan inziva, inziva değil. İnziva bir yola girmektir, bir yolda yürümektir. Beni geliştirmeyen inziva, amacına ulaşmamış demektir. İnzivadan sonra dünyaya bir değer katmak ister kişi, davranışı ile, sözü ile, eseri ile; bir örnek, bir model, bir ölçüt oluşturmak ister. Yeryüzünde insanlığı, kendi insanlığını anlayarak yaşamak ister. İnsanın kendine olan yolculuğu başkalarına ulaşmadan, insanlara kavuşmadan tamamlanmaz. İnziva, insanın insandan uzaklaşması değil, öncelikle kendine yaklaşmasıdır.

İnziva, inzivada kalmak için değildir. İnziva, kendi içine düşmek, kendi içinde kaybolmak için de değildir. O sağlıklı bir bakış açısıdır. İnzivaya çekilen eninde sonunda geri döner, ancak onun geri dönüşü ayağında polenler taşıyan arıların dönüşü gibidir. Kendi içinde çok yollar yürümüş, çok duraklardan geçmiş, çok manzaralar seyretmiştir. Farklı bir bilinç olmuştur. Beden olarak tanıdık gelen bu yüz, bilinç olarak farklılaşmış, kendini anlık ve günlük telaşın içinden sıyrılmış, bir üst bakış açısına taşıyabilmiştir.

2. İnziva Biçimleri

Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Buyurdu*'da, "Görüp geçirebileceğiniz anların en büyüğü büyük yadsıma (*negation*) anıdır. Mutluluğunuzun da aklınızın da, erdeminizin de size iğrenç geldiği andır" der. Büyük yadsıma anı, Nietzsche'de baştan sona her şeyin, bütün değerlerin yadsındığı andır. Varoluş; servetin, altının, zevkin, eğlencenin, bilgiçliğin, zevzekliğin amaç hâline getirilmesi ile sahteleşir. İnziva, sahteleşiren tutum ve davranışları yadsıyan bir bakıştır. Yadsıma biçimleri, inziva biçimlerini de oluşturur. Yadsıma, biçimleri sonucu üç tür değer yargısına ulaşır insan. Bu değer yargılarından hareketle bir sınıflama yapacak olursak üç tür inzivanın olduğunu söyleyebiliriz. Bunların her birine edebiyattan ve felsefeden pek çok örnek bulabiliriz. Biz bu makalede konuyu aydınlatması açısından belirli ve sınırlı örnekler üzerinde duracağız.

Bu örneklerden ilki, Samsatlı Lukianos'un bazı oyunlarında ve Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* isimli eserinde görülür. Söz konusu bu eserleri okurken ister istemez şöyle bir duyguya kapılır insan: "Her şey boş!" İkinci tür inziva, Nietzsche'nin *Zerdüşt Böyle Buyurdu* ve Albet Camus'nün *Sisyphos Söyleni* isimli eserinde ortaya çıkar. Onlardan da şöyle bir duygu ediniriz: "Evet, her şey boş, ama her şeyin boş olduğunu söylemek de boş." Üçüncü tür inziva örneği ise yine her şeyin boş olduğunu söyler, ancak bunu doluluğu, anlamı ve değeri netleştirmek adına söyler. O, "her şey boş" derken şunu söylemek ister aslında: "Boşluğun ardındaki doluluğu gör, boşlukta kendi değerini inşa et!" İnzivanın bu türüne edebiyat ve felsefeden pek çok örnek gösterilebilir. Platon, "İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti; güneşi, yıldızları, ayı, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları" derken "mağara metaforu"yla ortaya koyduğu bilinç durumunu, inziva hâli ile erişilen bilgeliği aydınlatır; "asıl" ve "gölge" olanı netleştirir. Ferîdüddin Attâr, *Mantık al-Tayr*'da yine bir yadsıma süreci içinde, geçici ve kalıcıyı birbirinden ayırarak, öze doğru yapılan içsel yolculuğu betimler. Tasavvuf edebiyatı baştan sona bu söylemin örneklenmesinden ibarettir. Bu inziva türünde, geçicinin, değişkenin, oluş ve bozulmuş içinde olanın bilincine sahip bir bilge tipi ortaya çıkar. Bu aşamada yadsıma, geçiciyi kalıcıdan, sonluyu sonsuzdan ayıklar. Saflaşma, paranteze alma mutlak tözü açık hâle getirir. Tözün olduğu yerde mutlak boşluk olamayacağından, varoluşun her bir anı, öze inen kutsal sürece dönüşür. Şunu söylemek ister: "Boşluk doluluğa perdedir. Boş denilen hayat, aslında sanıldığı gibi boş değildir. Bakmasını bilersen sana sonsuz değerde görünür, yaşamasını bilersen seni sonsuzluğa ve aşkın benliğe götürür. Bakmayı ve görmeyi yeniden öğrenmelisin!" İnziva bu yenilenmenin ve zihinsel dönüşümün yöntemidir.

2.1. Her Şey Boş: İnziva'nın bu biçiminde boşluğun görülmesi söz konusudur. Samsatlı Lukianos, *Öte Dünyada Konuşmalar*'da insanların sıradan yaşantılarını, uğrunda ömür tükettikleri değerleri yadsır; zenginlik, servet, hırs, şeref, ün gibi durumları hafife alır; bütün bunları hayatın sahici ve içtenlikli yönünü bozan durumlar olarak görür. Nedir hayatın sahici ve içtenlikli yönü? Değerleri değersizleştiren, anlamlıyı anlamsız, önemliyi önemsiz hâle getiren büyük yadsıma bakılırsa, onun boşluğu. Samsatlı Lukianos, bu dünyada bir bıçağı ve birkaç parça köseleden başka hiçbir şeyi olmayan Menippos tipini, dünya hayatını bir üst bakış açısından, ölümsüzlerin bakış açısından

İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu

görebildiği ve bu seyrin sonunda bir yadsıma tutumu geliştirebildiği, bu şekilde dünyanın zenginlik ve zevklerini yadsıdığı için yüceltir; onu “insanların en iyisi” olarak niteler (Lukianos, 1999: 73). “Ne mutlu sana, Menippos, bütün dünya gözlerinin önüne serilivermiş. Kışkırdım seni doğrusu. Öyle yukarıdan bakınca şehirler ne biçim görünüyor? İnsanlar ne oluyor?” (Lukianos, 1999: 73).

Kharon Yahut Seyirciler'de bu “üst bakış açısı”ndan dünyada olup biteni şu şekilde açıklar: “Aşağıda delilik insanların arasına karışır, şehri onlarla birlikte yönetir; kin, öfke, kıskançlık, bilinçsizlik, kuşkuculuk, pintilik de işe karışır. Üstlerinde korku ve umut uçar... Başlarının üzerinde süzülür, tam yakalayivercekler sandığın sırada bir de bakarsın ki, hepsinin ağzını açık bırakıp kaçıp gider. Hani ahrette bir Tantalos var, suya eğiliyor, tam dudağını değdireceği sırada su çekiliveriyor; hepsinin hâli işte onun hâline benziyor dünyada” (Lukianos, 1999: 73). Bu üst bakış açısından şehirler ve insanlar, yuvanın etrafında dönüp dolaşan karıncalara benzerler. İroni bu üst bakış açısından gelir. Kişi, kendisini farklı bir noktada görmeli ki, ortaya ironi çıkabilsin (Taşdelen, 2012: 98). Bu seyrile dünya hayatı üzerine önemli düşüncelere ulaşır. İnsanların işlerine, özellikle de kötülük sorununa akıl erdiremez. İnsanların “altın” denilen maddeye neden bu kadar bağlandıklarını, ona neden bu kadar değer verdiklerini, uğrunda neden savaştıklarını anlayamaz. Bunu onların akılsızlığına yorar. İnsanlar, yeryüzünde ömürlerini tasa içinde, üzüntü içinde geçirirler: oturdukları yerler sanki şehir değil de birbirlerine iğnelerini batırıp durdukları birer arı kovanlarıdır. Umut, korku, çılgınlık, zevk, tamah, kin, bunlara benzer daha bir takım çılğın ve temelsiz duygular içinde yaşarlar.

İçinde yaşayanlar açısından gayet ciddi bir yer olan dünya, dışarıdan bakanlar için gülünçtür. Kayıkçı Kharon, tıpkı Çarıklı Menippos gibi hâkim bir açıdan varoluş evrenini seyrettikten sonra, “Dünya doğrusu pek eğlenceli bir yermiş, Hermes?” demekten kendini alamaz. “Öyledir, insanların ne kadar gülünç olduklarını belirtecek söz bulamazsın, Kharon; hele kendilerini karmakarışık birtakım arzulara kaptıranlar, tam umduklarına kavuştuklarını sandıkları sırada karşılına ölüm dikilivermez mi, gül artık gülebildiğin kadar” der, Hermes. Kharon, buldukları yükseklikten, dünya hayatını yeterince gözlemledikten sonra, şöyle der: “Bu dünyada bir gün yaşayıp yarın ölüverecek olan insanların ne biçim yaşadıklarını da görüyorsun, Hermes: Yer kapacağız, ün alacağız, mal edineceğiz diye çabalyor, birbirleriyle dövüşüp duruyorlar. Biz hayli yüksek bir yerdeyiz, ben avazım çıktığı kadar bağırayım da onlara boş işlerden kaçınmalarını, öleceklerini düşünerek yaşamalarını söyleyiveririm mi? ‘Behey şaşkınlar! Boş şeylere neden bağlanırsınız? Bırakın artık bu didinmeyi: ölüm yok da boyuna yaşayacağınızı mı düşünüyorsunuz? Bu dünyada bağlandığınız, gönül verdiğiniz şeylerin hiçbiri bengi değildir, ölüren onlardan hiçbirini göremezsiniz; bu dünyadan çırılçıplak gideceksiniz!’ Avazım çıktığı kadar bağırıp da bunları söylesem, böyle öğütler versem, acaba sesimi duymazlar mı? Duyunca da akıllanıp uslanmazlar mı?” (Lukianos, 1999: 73). Hayatın en büyük değeri, en büyük bilgelik ve ahlâk öğretisi, ölüm gerçeğini yadsımakla değil onu kabullenmekle ve bu gerçeğe uygun bir yaşam sürmekle gerçekleşebilir. Bu da varoluşun sahici yönünü vurgulamak anlamına gelir.

Lukianos, bu ifadeleriyle Nietzsche ve Dostoyevski'yi güçlü bir şekilde önceler. Öyle ki, onların kimi eserlerine baktığımız zaman aynı ruh hâlinin dile geldiğini görürüz. Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*'da, ilginç bir tip çizer. Her şeyin boş ve anlamsız olduğu inancı, varlığın ve hayatın bu şekilde bir algı ile kendine ulaşması, roman kahramanını kayıtsızlığa ve eylemsizliğe sürükler. Zira seçerse, seçtiğimiz şey bir değer ve anlam ortaya koyar. Roman kahramanı, “İnsanlara gerekli olan şey, sonunun neye varacağı, neye mal olacağı bilinmeyen *başboş* istektir” der (Dostoyevski, 1989: 28). Romanın bir başka yerinde şu ifadeler geçer: “Asıl sebebini bulamayınca her şeye boş verirsin. Bir kerecik bilinçli olmayı bir yana koyarak ilk sebebini aramadan, uzun boylu düşünmeden, körü körüne bırak kendini duygularının akışına: sev ya da nefret et, boş durmamak için bir şeyler yap. En geç ertesi gün, bu danışıklı kanma yüzünden kendini küçük görmeye başlarsın. Sonuç olarak sabun köpüğü ve

yine eski tembellik... Baylar, kendimi herkesten akıllı saymamın tek nedeni, bitirmek şöyle dursun, yaşamım boyunca hiçbir şeye başlamamış olmamdır” (Dostoyevski, 1989: 22). Roman kahramanı (bir ismi yoktur) her şeyi yadsır. İnsanların değer verdikleri değerleri de yadsır, onları değersiz hâle getirir. Her şey değersiz kalınca, eylemde bulunmak için bir neden de kalmaz. Hiçbir şeye bağlanamaz, hiçbir şey yapmak istemez. Eylemsizlik bir tutum hâline gelir.

Kişi bu durumda ne yapabilir? Roman kahramanı bir başına izbe bir yerde yaşamayı tercih eder; bu bir seçenektir. Bir başka seçenek Menippos’un durumunda ortaya çıkar. O, ölümü kendi isteği ile öne alır. Yadsıyıcı, ironik tutum, Lukianos’un söz konusu tipinde de, Dostoyevski’nin söz konusu kahramanında da görülür. Mevcut hiçbir değere bağlanamayan, kendisi de yeni bir değer üretemeyen bu kişiler, anlamsızlığın ve hiçliğin derin anaforunda dönüp dururlar. Onların tüm seçimi bir seçim yapmamak, tüm değeri bütün değerleri yadsımak, tüm sevinci mutluluğu ve sevinci küçümsemek üzerine kurulmuştur. Yadsıma bir değer, bir yöntemdir. Bu çalkantılı denizde ulaşabildikleri tek inci, her şeyin boş olduğu yönündeki yargıdır. Bu tutum, hayata yönelik bir görüşün eseridir. Bir tembellik eseri değildir. “Keşke boş duruşum aylıklığım yüzünden olsaydı. Tanrım, o zaman kendime ne büyük bir saygı duyardım!... Hiç olmazsa tembelliğim, güvenebileceğim belirli bir özelliğim var diye kendime en büyük saygıyı beslerdim. Birisi benim için “Kim bu adam?” diye sorunca, “Tembelin biri” karşılığını verirlerdi. Böyle bir söz duymayı çok isterdim. Benim de belirli bir niteliğim, hakkımda söylenecek bir söz olurdu” (Dostoyevski, 1989: 22).

Yeraltından Notlar’ın kahramanı, kendi varoluş biçimini tabii bir durum olarak görür; akıl ve mantık bu tür bir yaşam biçimini gerektirir. O, gereksiz, nedensiz, amaçsız ve sonu boş çıkacak bir eyleme girişmediği için kendisinin herkesten daha akıllı olduğunu düşünür. Onlara bağlanıp kalmanın, dünyanın ve hayatın gerçekleri karşısında bir değeri yoktur. Mantık, tutku ve istekleri yadsır. Gelip geçicilik, boşluğu öne çıkarır. “İstekler bir gün mantıkla karşı karşıya gelince artık bizler istek duymayı bir yana bırakıp yalnız düşünmeye başlayacağız, çünkü aklımız başımızdayken birtakım saçmalıkları *istemek*, böyle göz göre göre mantığa aykırı davranıp kendi kuyumuzu kazmak olanaksızdır.” Roman kahramanı, bu yaklaşımıyla mantık ve istek çatışması üzerinden bir söylem üretir (Dostoyevski, 1989: 29-31). Hayatı yaşayan istektir. Ama istek bilinçsiz, mantıksız ve kör bir gidiştir. Mantık ise sonunda mantıktır. Hayatın mantıkla yaşanması, olsa olsa kişiyi eylemsizliğe, hiçbir şey yapmamaya götürür. Zira niçin yapmalıyım, niçin eylemde bulunmalıyım, sorusu kişiyi boşluğa çıkarır. Nedensizlik, hayatın boşluğu ile noktalanır. Şöyle der *Yeraltından Notlar*’ın kahramanı: “Varıp dayandığım sonuç: En iyisi hiçbir şey yapmamak! Bir köşeye çekilip seyirci kalmaktan iyisi var mı? Onun için yaşasın yer altı” (Dostoyevski, 1989: 38).

2.2. “Her Şey Boş” Demek de Boş: İnzivanın bu türünde de yadsıma vardır. Yadsıma çarkı, burada da “her şey boş” diyene kadar döner. Ancak inzivanın bu türünü ilkinden ayıran, bir bilinç farklılaşmasıdır. Burada yadsıma yeni bir değer üretmek adına yapılır. Alışılmış değerlerin yadsınması yanında, inzivanın bu türünde bir değer oluşturma çabası öne çıkar. Bir şeyler yadsınır, alışılmış olan kabul edilmez. İnsanlarla aynı havayı solumazlar, aynı değerleri paylaşmazlar, aynı şeylere sevinip aynı şeylere üzülmazler. Onları farklılaştıran, her şeyin boş olduğunu anladıktan sonra takındıkları tavidir: “Evet, her şey boş, ama her şeyin boş olduğunu söylemek de boş. Hayatı kendi bakışınla, kendi çabanla sen dolduracaksın.” demek isterler. İnzivanın bu türü Nietzsche’nin *Zerdüşt Böyle Buyurdu* ve Camus’nün *Sisyphos Söyleni* adlı eserleri ile örneklenebilir. Şöyle başlar kitap: “Zerdüşt, otuz yaşında, yurdunu ve yurdunun gölünü bırakıp dağlara çıktı. Orada ruhunun ve yalnızlığının tadını çıkardı ve on yıl bundan bıkmadı. Ama en sonunda gönlünde değişme oldu ve bir sabah tanla kalktı, güneşin karşısına geçti ve şöyle dedi: “Ey ulu yıldız! Aydınlattıkların olmasaydı, ne olurdu senin mutluluğun?”

İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu

O anda, kendisi de insanlara ve onların yaşadıkları dünyaya bir değer katmak, bir “armağan sunmak” için geri dönmesi gerektiğini düşünür ve şöyle der: “Pek çok bal toplamış bir arı gibi bilgeliğimden usandım; onu almaya uzanacak eller gerek bana” (Nietzsche, 1989: 3). Böylece insan dünyasına bir değer katabilmek, bir armağan sunabilmek için “uyanmış biri olarak uyuyanların arasına” geri döner. Zerdüşt’ün inzivada keşfettiği cevher, üstinsan (*übertensch*)’dır. Onu insanın önündeki ulaşılması gereken bir hedef olarak görür. İnsan aşılması gereken bir varlıktır. O, kendisini aşip üst insana ulaşmak zorundadır; yoksa solucandan üstinsana doğru giden evrim zincirinin en zayıf halkası olacak, ileri aşamaya ulaşamayacaktır. “Siz bu büyük meddin cezri mi olmak istiyorsunuz?” diye seslenir. Bunun sırrını da verir: Dünya ötesi umutlardan söz ederek insanı evrim yolundan alıkoyan, bir takım sözde erdemlerle onu oyalayan dinî, ahlâkî ve metafizik söylemlerdir. Bütün bunların özeti Zerdüşt’ün ihtiyar ermişin ardından söylediği bir cümlede gizlidir: “Tanrının öldüğünü daha işitmemiş ormanında” (Nietzsche, 1989: 3). Zerdüşt’ün inzivadan dönüşte getirdiği bu armağan çağdaş dünyayı, düşüncesiyle, sanatıyla derinden etkilemiş, hâlâ da etkilemekte, kulaklarda çınlayıp durmaktadır.

Bu söylem biçiminin en belirgin özelliklerinden biri de “dünyaya bağlılık” konusunda ortaya çıkar. Dinler, kişinin dünya ile olan bağlarını zayıflatmaya çalışırlar, her fırsatta bu dünyanın gerçek yurt olmadığı üzerinde dururlar, ruhun asıl vatanının sonsuzluk ülkesi olduğunu söylerler. Nietzsche, Zerdüşt’e şunları söyler: “Yalvarırım size kardeşlerim, yeryüzüne bağlı kalın ve inanmayın size dünya ötesi umutlardan söz açanlara. Ağı saçanlardır onlar, bilerek bilmeyerek.” Zerdüşt, inzivadan, “büyük yadsıma yöntemi”ni bir armağan olarak getirir. Şöyle der: “Yadsıyabileceğiniz en büyük şey nedir? Büyük horgörünün saatidir? Mutluluğunuzun bile size iğrenç geldiği saat ve usunuzun ve erdeminizin” (Nietzsche, 1989: 3). Tanrı’nın varlığından başlayan yadsıma, erdem adına öğretilenlerin, akıl ve akılcılık adına bilinenlerin yadsınması ve inkâr edilmesiyle sonlanır. Böylece yadsıma, tüm alışılmış değerlerin yok sayılması olarak, yeni bir yol çıkarır insanın karşısına: Mademki her şey boş, o zaman boşluğun mimarı ol; kendini seç, kendi değerini üret, hayatın boşluğunu doldur! Üst insan, bu değerlerin üretilmeye çalışıldığı bir tip olarak görünmektedir.

İnsanın kendi hayatını doldurup varoluşunu anlamlı kılması konusu bir şekilde Heidegger’de, Sartre’da, Camus’de ve daha birçok sanatçı ve filozofta yinelenir. Zerdüşt’ün getirdiği armağanın özü şudur: “Unutma, hayatın bir anlamı yoktur, onu anlamlı kılacak olan sensin. Boşluğu sen dolduracaksın!” Bu yaklaşım, insanı kendi karşısına büyük bir sorun ve sorumluluk olarak çıkarır. Sartre şöyle der: “Tanrı yoksa her şey mubahtır, hiçbir şey yasak değildir. Bu demektir ki, insan kendi başına bırakılmıştır. Ne içinde dayanacak bir destek ne dışında tutunacak bir dal. Artık, hiçbir özür, dayanak bulamayacaktır yaptıklarına” (Sartre, 1985: 75). İnsan kendi tasarısı ve seçiminin ürünüdür. Kendini nasıl yapmışsa, nasıl bir kişi olmak istemişse, öyledir. Bu anlayışın sürdürücüleri arasında Albert Camus’nün önemli bir yeri vardır. Özellikle *Sisyphos Söyleni* adlı eserinde ortaya koyduğu “Sisyphos” tipi, kendi zorlu yaşam mücadelesini kendi varoluş değerini yaratmaya çalışan bireyin sancılarını anlatır. Sisyphos’un mücadelesi her ne kadar saçma, amaçsız ve sonsuz bir çabayı gösterse de, taşı her bir defasına sırtlayıp tepeye doğru yeniden yollandığında ortaya koyduğu yaşama, direnme, varolma ve yadsıma gücü, sırtındaki taşın her madensel parıltısını sonsuz değerde kılar. Böylece umudu taşır. Camus, onun mutlu olarak düşünülmesi gerektiğini söyler (Camus, 1988: 135).

2.3. Boşluğun Ardındaki Doluluk: İnzivanın bu çeşidinde inziva bir terbiye, olgunlaşma, kendine ve Tanrı’ya yaklaşma biçimi, bir süzülme, saflaşma, arınma yaşantısı, insanın kendi iç-benliğine ulaşabilmesinde bir yöntem olarak görülür. Bu yaklaşımın en ileri örneklerinden biri Ferîdüddin Attâr’ın *Mantık al-Tayr* isimli eserinde ortaya çıkar. Attâr bu kitabında kuşların Simurg’a olan aşklarını ve bu uğurda giriştikleri zorlu yolculuğu anlatır. Kuşların yolculuğu, insanın kendine

yaptığı uzun, derin ve zorlu inziva yolculuğunu simgeler. İnsanın saflaşması, kendi içindeki öze ulaşması, toprağın altındaki madene ulaşmasından daha zordur. *Mantık al-Tayr*'da “kuşların yolculuğu” metaforik anlatımı ile dile getirilen öze ulaşma çabası, inziva yolunun hemen bir çırpıda yürünüp bitirileverecek bir yolculuk olmadığını, aksine Simurg'un, ancak belirli aşamalardan geçerek ulaşılması gereken bir hedef olduğunu dile getirir. Burada inziva boşluktan geçme çabası olarak betimlenir. Boşluğun derin ve zorlu vadilerinden geçemeyenler, Simurg'a, Varlığa, doluluğa ulaşamazlar.

Bu yaklaşımın temel fikri şu şekilde özetlenebilir: Varlıkta boşluk yoktur. Varlıkta anlamsız, absürt bir şey yoktur. Boş ve anlamsız gibi görünen her ne varsa, o şeyin boş ve anlamsız olmasından değil, bizzat bakıştaki boşluk ve anlamsızlıktan kaynaklanır. Boşluk, varlığa bakan bilincin bakma tarzından kaynaklanır. Bakma tarzı, varlığı, kimine boşluk, kimine de sonsuz doluluk, derinlik ve güzellik olarak gösterir. Boşluk da, doluluk da kendine bakan göz için vardır. Aksi hâlde varlığın kendisinde boşluk ya da doluluk, anlam ya da anlamsızlık söz konusu değildir. Boşluğu gören, yapan, üreten ve yayan insan bilincidir. Boşluk, insanla doğar, insanla büyür, insanla yaşar ve insanla ölür. Boşluk doluluğun sırrıdır, sıvasıdır. İnziva, bütün bu boşluk vadilerini geride bırakarak kişiyi kendine doğru uçuran zorlu bir yolculuktur.

Bu kutsal bir inzivadır. Onu peygamberlerin ve bilgelerin inzivası olarak görebiliriz. Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın inzivalarından söz edilir. Peygamberliğinden önce ve sonra Hz. Muhammed'in inzivası da “siyer-i nebi”de önemli bir yer tutar. Hıristiyan maneviyatı inzivayı tanır, onu sever, giderek onunla özdeşleşir. Manastırların, tümüyle bir inziva fikri üzerine inşa edildiği, mekânın inziva fikri çerçevesinde tasarlandığı söylenebilir. Tasavvuf geleneği içinde inziva arınmanın, olgunlaşmanın yolu olarak görülür. Kalbini dünya eğiliminden arındıran kişinin olgunlaştığı; inziva ile kendi benliğinden sıyrılarak ilahi benlikle bütünleşmeye doğru yöneldiği düşünülür. Gazali, Nizamiye medresesi müderrisliğinde, tam da ününün doruğunda iken hocalığı bırakır; kayıplara karışır. Uzun yıllar gözlerden irak bir hayat yaşar. Bu süre içinde bir caminin temizlik işleriyle uğraştığı söylenir. Onun bu tutumu çağdaş filozoflardan Wittgenstein'da farklı bir tarzda kendini yineler. Wittgenstein da tıpkı Gazali gibi ününün doruğunda iken Cambridge'deki görevini bırakarak bir inziva hayatı sürmeye başlar. Ailesinden kalan büyük mirası almayarak kilise bahçıvanlığı, köy öğretmenliği gibi çeşitli işlerle inzivasını pekiştirir. En sonunda küçük bir kulübe inşa eder kendisine ve orada yaşamaya başlar. Yıllar sonra, tıpkı Gazali gibi, o da yenilenmiş ve dönüşmüş bir bilinçle üniversitedeki görevine geri döner. Buradan şöyle bir sonuca ulaşılabilir: İnsanın, okuyarak elde edemeyeceği bilgiler vardır. Bu herhangi bir nesnel konuya ilişkin değil, varoluşun boşluğuna ve anlamına ilişkin bir bilgidir ve bazıları bu bilgiye diğerlerinden daha çok ihtiyaç duyarlar. İnziva bu ruh hâlinin, bu iç-bilginin edinildiği bir süreçtir. Gerçi bu inziva biçiminde de hayatın boşluğu ortaya çıkar, ancak boşluk son aşama değildir. Asıl önemli olan sonrakidir.

Ferîdüddin Attâr, *Mantık al-Tayr*'da, inzivaya çekilmenin değil, bu yola girmenin bile kendi başına bir ruh yüceliğini gerektirdiği hususu üzerinde durur. Bülbül, Dudu, Tavus kuşu, Kaz, Doğan, Üveyik gibi soylu ve yolculuğa dayanıklı kuşlar bile inziva yoluna çıkamayacaklarını, Simurg'a varmaya kudretlerinin yetmeyeceğini özürle beyan ederler (Attâr, 1990: 59, vd.). *Mantık al-Tayr*'da, kuşların yolculuğundan inziva denilen seyrin birçok aşamadan, birçok katmandan, birçok duraktan, birçok düğümden oluşan içsel bir yolculuk olduğunu anlatır. Sabır ve irade, yola çıkanların en çok gereksinim duyduğu gereçlerdir. Yine de inzivaya çekilen her bir kişinin, bu aşamaları sırasıyla geçeceği söylenemez, böyle doğal bir gereklilik yoktur. Kimisi hiç çıkmaz, kimisi birinci aşamada kalır, kimisi ikinci aşamada; kimisi daha ileri evrelere ulaşır. Ancak, bu yola niyet etmek bile, kendi başına bir değeri gösterir. Bu yol, bir arınma, bir genişleme, bir yücelme yoludur. Ondan herkes kendi içsel hikâyesine göre pay alır. İnsanlık özünün en çok saflaştığı, en çok parladığı bir deneyim yoludur.

İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu

Hedef vardır, ancak bu bir şeyler kazanmaya, kâr elde etmeye yönelik bir hedef değildir. Hedefi olgunlaşma, kemâle erme, kendini tanıma, hayatı anlama, bütün bunların sonucunda Tanrı'ya yaklaşma olarak ifade edebiliriz. Kişinin kazanımı budur. İnziva, çıkar hesaplarının üstünde bir arınma, dahası bir aşk yolculuğudur (Attâr, 1990: 88).

Hühüt'ün kılavuzluğunda yüz binlerce kuş Simurg'un aşkıyla kanat çırpırlar. Bu yolculukta aşk, bir yadsınma yöntemi olarak ortaya çıkar. Bu sayede kişi ben merkezli bir yaşam sürmekten kurtulur, başkasını sevebilmeyi, ona bağlanabilmeyi, onun için özveride bulunabilmeyi öğrenir. Hırs ve tutkularından uzaklaşır. Ama aynı zamanda, hayatın, varoluşun, dünyanın gelip geçiciliğine ve insanın bu bağlamdaki değerine ilişkin bir bilgeliğe de ulaşır. Kuşlar, kendisine aşk ve özlem duydukları Simurg'a kavuşabilmek, onun varlığında yeniden var olabilmek umuduyla yolculuk yaparlar. Yadsıma süreci, tam bir arınma ve içsel terbiye sürecidir: sonluluktan sonsuzluğa, yetersizlikten yeterliğe, körlükten bilinç aydınlığına, cahillikten bilgeliğe, doyumsuzluktan itminana doğru bir yolculuktur. Bu nedenle inziva yolu kolay bir yol değildir. Bu yola düşen kişi, kendi yetersizliğini hisseder. Zor olan şey, feda etmek, yadsıyabilmektir. İnziva yolundaki aşamalar, aynı zamanda bir inziva yolundaki duraklardır. Herkes bu duraklardan sırası ile geçemez, gücü nispetinde bir mesafe kaydedebilir. Bu nedenle inzivayı sonuna kadar götürmek herkese nasip olmaz. Bu yolculuktan herkes kendi tecrübesine göre ve bu tecrübe oranında nasiplenir. Herkesin aynı tecrübeyi yaşaması diye bir şey söz konusu olmaz.

Kuşların yolculuğu ateşten dağ ve vadilere düşer. “Yolun dehşetinden kanatları kanlara bulanır, ah etmeye başlarlar” (Attâr, 1990: 132). Bu, onların kendilerini denediği bir süreçtir. Bu süreç sonunda kendi varoluşuna ilişkin derin bir kavrayış gücüne kavuşurlar. İnziva kişiye dünyayı vermez, ondan dünyayı alır. Ama dünyayı alırken onu yadsımayı, aşmayı da öğretir. Geri dönüşte, yadsınan dünyaya ilişkin yeni bir değer getirilir. Bu değer dünya hayatını “fanilik bilinci” üzerine kurar. Bu bilinç durumu her şeyi boş olarak görür, ancak yine de orayı mutlak doluluğa, mutlak anlama, mutlak varlığa giden bir yol olarak görür. Bu *seyir*'de İyilikten, sevgiden ve bağışlamadan başka her şey önemini yitirir. Yeryüzünün boşluğu bu değerlere dolar ve boşluk varlığa, sonsuz umuda açılan bir kapı hâline gelir.

Bu zor yolculuk, insanın kendisine yolculuğu olarak bir bilgelik ve hikmet yolculuğudur. Burada aklın değil, daha çok kalbin ve aşkın sesi duyulur. “Aşk ateştir, akılsa dumana benzer. Aşk geldi mi akıl derhâl kaçıp gider.” der Attâr. Bu süreç akli tanır, kabul eder; ama onun sınırlılığını da bilir. Bu yolda, ateşe, sırlarla dolu pek büyük bir kazanı koyar (Attâr, 1990: 202). Her bir durakta benlik biraz daha saflaşır, dünyanın kirinden pasından arınır. Benliğin saflaşması, kişi ile Tanrı arasında güçlü bir bağ oluşturur. “İstek”, “aşk”, “marifet”, “istiğna”, “tevhit”, “hayret”, “fakru fena” (yokluk) vadilerinden geçer. “Paranteze alma” ve “indirgeme” olarak o kadar saflaşır ve arınır ki, kendisinde “Yüce Öz”den başka bir şey kalmaz. En son aşamada, saflaşmış benliği ile tanrısal öz arasında bir aidiyet bağı kurar. Kendini Tanrı'da, Tanrı'yı da kendinde bulur. Bu makam, ikiliğin, benlik ve senliğin ortadan kalktığı bir alandır. Saflaşma, varlığı aynı özde birleştirir. “Bilmiyorum sen ben misin, yoksa ben sen miyim? Senle kayboldum, benliğim kalmadı, senlik ya da yokluk oldu!” (Attâr, 1990: 142-143). Bu şekilde varlığa katılma, varlığa dönme, varlıkla varlıkklanma gerçekleşir. Yunus'un şiirlerinde geçtiği gibi, daha önce kendisini endişeye sevk eden, kaygıya düşüren pek çok şey, korku ve endişe vermez olur. Bu, zerrenin ve gölgenin ortadan kalktığı, varlığın aynı özde birleştiği bir aşamadır (Attâr, 1990: 184). Kuşların kendilerinde Simurg'u görmeleri, Simurg'da kendilerini bulmaları, içkin benin kendi özüne dönmesini, aşkın bene katılmasını simgeler. Bu noktada benlik senlik kalmaz, varlık Aşkın Ben'de yeniden varlık kazanır.

Sonuç

Mağaradan geri dönen kişi, hayatı yeniden keşfetmiştir. Bu yüzden inziva birinci aşamada yadsımayı, yıkılışı, ikinci ve üçüncü aşamalarda yeniden kuruluşu, yeniden doğruluğu ifade eder. Bu inşa süreci içinde bilinç yeniden yapılır, varlık ve varoluş yeniden değerlendirilir. Bakmak ve görmek yeniden öğrenilir. Hayat ve ölüm yeniden anlaşılar. Kişi, geniş boşluğun üzerinde kendi varlığını sonsuzluk bilinciyle yeniden keşfeder. Hayat, hayatın boş olduğunun keşfi ile bitmez, asıl ondan sonra, dolu olduğunun keşfi ile yeniden başlar. Hayatın boşluğu, çok kolay keşfedilebilecek bir şeydir. Büyük tutkuların, büyük hırsların gerisinde olan hakikat odur. İnzivada hem bir yadsıma (alışılmış düzenin yadsınması), hem onu aşma, hem de onu yeniden inşa etme girişimi söz konusudur. İnzivanın mağarasındaki kişi her şeyi aydınlatan güneşi görmek için oradadır. Bu güneş kendisine görüldükten sonra yavaş yavaş iner oradan, halkın arasına katılır. Mağara, ruhu olgunlaştıran, terbiye eden bir üst seyir noktasıdır. Kişi bu noktadan her şeyi en iyi şekilde görebilmekte ve değerlendirebilmektedir. Mağara, insanın ilk sığınağıdır. Sadece bedeninin değil, ruhunun da sığınağıdır. Orada kendisine, hayata, evrene ve dünyaya ilişkin kavrayıcı bir bakış elde eder.

Sözünü ettiğimiz üç basamaklı inzivada, en zayıf halka ilk aşamadır. İnzivanın bu türünde boşluğun ağırlığı ezici bir şekilde hissedilir. İkinci aşama, onu doldurma isteği ile bir gücü, direnci ve iradeyi ifade eder. O, ortaya koyduğu kendi anlamını kendisi üretme iradesiyle, bir arayışın, bir isteğin, bir direnişin simgesidir. Adeta şöyle haykırır: “Hayatın bir anlamı olacaksa, onu sen bulacaksın!” Bu tutum, her şeyin boş olduğu yönündeki kanıyı aşar, onu küçümser, yetersiz ve güçsüz bulur. Hayatın boş olduğunu söylemek sadece bir tespittir. Asıl olan boşluğun nasıl doldurulacağını söyleyebilmek, bu yönde bir irade ortaya koyabilmektir. Üçüncü aşamada ise şöyle der insan: Hayat üç boyutlu bir resim gibidir. Size kaos, düzensizlik ve boşluk olarak görünen o resmin derinliklerinde aslında sonsuz bir anlam, güzellik ve doluluk gizlidir. Hayatın boş olduğunu söylemek, kendi başına bir şey söylemek değildir. Onu anlamlı kılan kendisinden sonra söylenecek cümledir. “Sonraki cümle”yi söyleyemedikten sora, hayatın boş olduğunu söylemenin anlamı yoktur. Bütün varlık, bütün hayat, boşluğun seyrinden sonra başlar, oradan sonra gelir. Bu ise bir bakma, görme ve algılama meselesidir. Asıl olan hayatın boşluğunda bir derinlik, bir doluluk görebilmek, boş gibi görünen yüzeyin altında, sonsuz zenginlik ve doluluğa ulaşabilmektir. Yunus Emre, bu *seyir*’i nitelemek için “gönül gözü” veya “bâtın gözü” ifadelerini kullanır. Ve şöyle seslenir: “*İy ışk eri aç gözünü yir yüzüne kılğıl nazar/ Gör bu latif çiçekleri bezenüip uş geldi geçer/ Bunlar böyle bezenüben dostdan yana uzanuban/ Bir sor abi bunlara sen kancarudur azm-i sefer*”. Seyir durumu, Yunus’un bir başka şiirinde de şu şekilde dile gelir: “*Ma’ni evine talduk vücûdu seyran kılduk/ İki cibân seyrini cümle vücudda bulduk/ Bu çizginen gökleri taht-es-serâ yirleri/ Yitmiş bin bicâbları cümle vücudda bulduk/ Yidi yir yidi göki tağları denizleri/ Uçmağ-ıla tamuyı cümle vücudda bulduk/ Mûsi ağduğı Tûr’u Kuds’de Beyt-ül-ma’mûrî/ İsrâfil urduğ surı cümle vücudda bulduk/ Tevrat ile İncil’i Furkan ile Zebûr’ı/ Bunlardağı beyânı cümle vücudda bulduk/ Yûnus’un sözleri bak cümlemüz didük sadak/ Kanda istersen anda Hak cümle vücudda bulduk*” (Yunus Emre, 53, 54, 66, 89, 90).

İnzivanın ilk biçimini örneklediğimiz *Yeraltından Notlar*’da, bir hedef yoktur. Roman kahramanı, kendini de, insanların sahip olduğu değerleri de yadsımaktadır. Bu hiçleme durumunda, her şey hiçte kalır, değer ortaya çıkmaz. İkinci aşamada, hiçlemeden bir değer, bir irade gücü, bir varoluş değeri ortaya çıkar. “Üst-insan” ya da “Sisyphos”, bu hedef değerlerin somutlaştığı tiplerdir. Aynı şekilde *Mantık al-Tayr*’da da bir hedef-değer vardır: *Simurg*. İnziva yolu, yokluktan varlığa, hamlıktan kemale, cehaletten bilgeliğe doğrudur. Burada da her şeyin boş ve yalan olduğu vurgulanır, ancak bu yokluğu bulmak için değil, varlığa, *öz*’e, değere ve anlama kavuşabilmek içindir. İnzivada kalbin, gönlün, zihnin, bilincin durumu, ne öğüttüğü, ne işlediği, neyle beslendiği önemlidir. Sadece yalnızlık değildir inziva, kendi içinde çoğalmadır, yenilenmedir, yeniden doğmadır.

İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu

İnziva, ele aldığımız örneklerden hareketle söyleyecek olursak, biraz da yaş ile ilgili bir durumdur. İnsan belirli bir yaşa geldiği zaman, sözgelimi kırk yaşına doğru, hayatın anlamını, yaşamanın amacını, insan olmanın değerini, hayatı ve ölümü daha çok sorgulamaya başlar: “Nereden geldik, nereye gidiyoruz?”, “hayatın anlamı nedir?”, “hayat varsa ölüm niçin vardır?”, “ölüm, son mudur?” gibi sorular sıkça sorulur. Bu nedenle inziva durumu daha çok kırk yaşından sonra ortaya çıkar. Zerdüşt otuz yaşında yurdunu, yurdunun güzelliklerini terk eder, inzivaya çekilir. On yıl dağda, mağarada kalır. İnzivadan geri dönüşü kırk yaşlarında olur (Nietzsche, 1989: 3). Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*'ın kahramanına şunları söyler: “Güzel ve yüce şeyler’ kırk yaşında bana az acı çekti. Ama kırk yaşında böyle oldu bu; oysa o sıralar, ah, o gençlik yıllarımda çıkacaklardı karşım! O zaman kendime uygun bir iş de bulurdum: Bütün o güzel, yüksek şeylerin onuruna içerdim. [...] Huzur içinde yaşayıp debdebeyle ölmek! Bundan daha güzel ne vardır? Salıverdiğim göbeğimi, üç kat olmuş gerdanımı, rezilcesine havaya diktığım burnumu görenler: ‘Bakın şu kalantor herife! Olunca böyle olmalı!’ derlerdi” (Dostoyevski, 1989: 23). Üçüncü tür inzivada ise, yine kırk yaş öne çıkar. Bu inziva biçimini örnekleyebileceğimiz tipler, peygamber ve bilgeler, kırk yaşını bulmuş kişiler olarak inzivaya yönelmişler, bu şekilde olgunlaşmanın yoluna girmişlerdir. Ama bütün bunları bir değersizlik adına değil, yeni bir değer üretebilmek, yeni bir değere kavuşabilmek adına yapmışlardır. Bu arada Platon’da filozofluk yaşının, kafadaki gözlerin keskinliğini yitirip içteki gözün, aklın gözünün açılma yaşının da kırklı yaşlardan sonra olduğunu hatırlamak gerekir.

Bütün bunların sonucunda şöyle denilebilir: Ancak arındıran yalnızlık inzivadır, ancak geliştiren yalnızlık inzivadır, ancak olgunlaştıran yalnızlık inzivadır, ancak gözetken yalnızlık inzivadır, ancak kendine getiren yalnızlık inzivadır, ancak biriktiren yalnızlık inzivadır, ancak bir değer üreten yalnızlık inzivadır, ancak kavuşturan yalnızlık inzivadır. Nietzsche bir sözünde şöyle der: Kimisi kendini bulmak için gider komşusuna, kimisi kaybetmek için.” İnziva da böyledir: Kimisi kendini bulmak, kimisi de kaybetmek için çekilir inzivaya. Kaybettiren inziva inziva değildir, yoksullaştıran inziva inzivadan beridir. Bir değer üretmeyen, bir müjde vermeyen, bir armağan getirmeyen inziva inziva değildir. İnsanı Tanrı’ya, kendine ve diğer insanlara yaklaştırmayan inziva inziva değildir. Hayatın boşluğunu keşfetmeyen, onu yeniden dolu ve anlamlı kılmayan inziva inziva değildir. Ölüm gerçeği karşısında sahil bir tutum sergilemeyen kişi ne kadar yalnız da kalsa ne kadar insanlardan uzak da yaşasa inzivada değildir. Bu anlamda inziva bir çekiliş değil bir kavuşmadır, bir kaçış değil bir kucaklaşmadır. Düşüş değil, yükselmedir. Böyle bir şeydir.

Kaynakça

- Ahmet Mithat (2016). *Ben Neyim? Hikmet-i Maddiyeye Müdafaa*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Camus, Albert (1988). *Sisyphos Söyleni*. (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Adam Yayınları.
- Dostoyevski, Fyodor (1989). *Yeraltından Notlar*. (Çev. Mehmet Özgül). İstanbul: Adam Yayınları.
- Dostoyevski, Fyodor (1989). *Karamazov Kardeşler IV*. (Çev. Nihal Yalza Taluy). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ferîdüddin Attâr (1990). *Mantık al-Tayr I*. (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kierkegaard, Sören (1992). *Either / Or* (Tr. Alastair Hannay). London: Penguin Books, ss. 243-376.
- Nietzsche, Friedrich (1989). *Zerdüşt Böyle Buyurdu*. (Çev.: Turan Oflazoğlu). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Platon (1992). *Devlet*. (Çev.: Sebahattin Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Samsatlı Lukianos (1999). *Seçme Yazılar I-II-III*. (Çev.: Nurullah Ataç). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sartre, J.-Paul (1985). *Varoluşçuluk*. (Çev.: Asım Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.

Taşdelen, Vefa. (2011). “Augustinus ve Yunus Emre’de İç-Ben Alanı”. *Başka Psikiyatri ve Düşünce Dergisi*, 7.

Taşdelen, Vefa. (2012). “Irony and the Authenticity of Existence in the Works of Lucian of Samosata”. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2, (12), ss. 98-103.

Vico, Giambattista (2007). *Yeni Bilim*. (Çev.: Sema Önal). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Yûnus Emre (Tarihsiz). *Yûnus Emre Dîvanı*. (Haz. Faruk K. Timurtaş). İstanbul: Tercüman Yayınları.